

Lluny del silenci i de la queixa

Josep Puigbó

Meteora

3

Josep Puigbó

(S)avis

Lluny del silenci i de la queixa

Editorial
Meteorα

Llibre realitzat amb llicència de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals

Llibre basat en el programa **(S)avis** produït per Televisió de Catalunya

© Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals

www.tv3.cat/botiga

Reservats tots els drets de la present edició

© **Editorial Meteora SL**

Gran Via de les Corts Catalanes, 794, ent. 1a

08013 Barcelona

Tel. 93 265 56 54 Fax 93 265 11 16

www.editorialmeteora.cat

contacte@editorialmeteora.com

Primera edició: març de 2014

ISBN: 978-84-92874-94-1

Dip. Leg.: B.5143-2014

Transcripció i edició textual: Enric Serra

Fotografies (coberta i interior): © Televisió de Catalunya

Disseny de la coberta: Eduard Serra

Preimpresió: Meteora, Serveis Editorials

Imprès a Agpograf, Barcelona

(S)avis és una producció de **Televisió de Catalunya**

amb la col·laboració de

UNDATIA

SENSE L'AUTORITZACIÓ ESCRITA DE L'EDITOR, QUEDA RIGOROSAMENT PROHIBIDA,
SOTA LES SANCIONS ESTABLERTES PER LA LLEI, LA REPRODUCCIÓ TOTAL O PARCIAL
D'AQUESTA OBRA A TRAVÉS DE QUALSEVOL PROCEDIMENT MECÀNIC O ELECTRÒNIC,
INCLOENT-HI LA REPROGRAFIA, LA DIFUSIÓ PER XARXES TELEMÀTIQUES
I LA DISTRIBUCIÓ D'EXEMPLARS D'AQUESTA EDICIÓ
MITJANÇANT LLOGUER O PRÉSTEC PÚBLICS.

Pròleg

He de confessar, d'entrada, que aquest és un llibre que va a contracorrent. Per tres raons principals. No s'hi critica ningú, no pontifica amb opinions que no siguin fruit de l'experiència viscuda i les persones que hi apareixen no són, precisament, joves. Doncs, justament per aquestes raons, penso que val la pena llegir-lo.

Avui, per una bona part de la societat, si no critiques, si no mossegues, no ets ningú. No crides l'atenció de gairebé ningú. Els periodistes i els mitjans de comunicació no en som aliens, a aquesta tendència, i n'hi ha uns quants que, de la crítica sistemàtica, saben treure'n uns bons rèdits. La moda d'ara és dir que tot està fet un desastre, que el sistema polític i econòmic està corcat, podrit, que tot plegat és el joc d'interessos d'uns pocs, que tot es fa malament i obeeix a afanys inconfessables. Està de moda omplir-se la boca de valors que els que els reclamen són els primers de no practicar-los. I, així, trobem refugi en la indignació, en el pessimisme, en la desmotivació i el desànim... Estic convençut que hi ha raons per tot això. Moltes. Però anant així pel món, destrossant-ho tot, no avancem ni progressem col·lectivament. I, a més, cor-

rem el risc de ser radicalment injustos. El filòsof José Antonio Marina, quan es refereix al pensament crític, diu que és l'única defensa que tenim davant les pressions i les influències. És veritat. Però hi afegeix que estem en un moment en què s'estan glorificant les opinions personals i es menyspreen les verificacions, que és, justament, el que dóna valor a l'opinió. Quanta raó que té! ¿Han pensat, alguna vegada, quantes de les opinions que avui llegeixen o escolten són, simplement, fum? Que una bona part no passarien la prova del mínim rigor? Ens deixem enlluernar, massa sovint, per la forma, per la veheència o l'ocurrència de les argumentacions, sense preocupar-nos d'entrar en el fons... Són els de la queixa.

A l'altra banda dels que, de la crítica negativa, n'han fet una professió, hi ha els que *passen* de tot, instal·lats en el menfotisme, aliens a la realitat que els envolta, a tot allò que la societat genera, tant de bo com de dolent, refugiats en la comoditat de l'àmbit privat. Viuen en una bombolla i no tenen opinió de res. Viuen en un món petit i recurrent. Molt pobre. Els és igual el que passi fora... Són els del silenci.

Davant dels uns i els altres, hi ha un tipus de persones que no han procurat només pel seu benestar personal ni s'han limitat a la crítica fàcil cap a tot allò legítimament criticable. Persones que han fet un pas endavant. Aquest llibre mostra l'exemple d'aquestes persones... Lluny del silenci i de la queixa.

Per la seva edat, les han viscudes molt més magres que nosaltres, i pel seu esforç personal, per la seva formació, pel seu treball i per la seva actitud positiva davant la vida, representen avui un exemple per a tothom. Persones que no s'han rendit mai i que han combatut l'adversitat, que han lluitat i

que saben què vol dir creativitat, idees, innovació, canvi..., perquè ho han viscut en la pròpia experiència vital. Són avis savis i àvies sàvies. Persones que han entès que ni amb el silenci ni amb la queixa no s'arregla res. Que qui crida més no sol ser qui té més raó. Que calen alternatives *serioses* i *realistes* per canviar el món. I subratllo això de *serioses* i *realistes*. Han fet bo el raonament segons el qual el progrés és la suma d'actituds individuals i d'un comportament ètic i moral col·lectiu que ens donin allò que més falta ens fa ara: confiança. Han estat persones generoses i l'exemple de la seva generositat ens ha fet a tots una mica millors.

Són savis i sàvies no pas per acumular grans coneixements sobre una determinada matèria. Aquests serien especialistes o experts que, com va dir algú, són els que cada vegada saben més sobre menys, fins que ho saben tot sobre res. Una persona sàvia, en canvi, és aquella que ha sabut desenvolupar el seu coneixement personal de la gent i del món amb la intel·ligència que dóna l'experiència, i que ens ha ajudat a entendre les coses i ens ha capacitat per reflexionar. Persones amb sentit comú que van prenent les seves referències del que s'anomena memòria a llarg termini.

Aquest llibre és fruit del programa **(S)avis**, de Televisió de Catalunya. Sense el programa, el llibre mai no hauria vist la llum. **(S)avis** m'ha permès, després d'uns anys, tornar a col·laborar amb Televisió de Catalunya en un gènere, el de l'entrevista, que no és nou per a mi, però que gairebé sempre havia conreat des de l'actualitat, al *Telenotícies* o a l'*Àgora*. És a dir, amb presses. Quin plaer poder preparar i fer entrevistes en profunditat amb personatges que han tingut un paper

clau en la nostra història recent, i que no només l'han viscuda, sinó que han contribuït a escriure-la! Quin privilegi conèixer i traslladar als telespectadors el seu testimoni i el seu exemple! Quin luxe poder mantenir una conversa franca i profunda amb personalitats de referència del nostre país, dels àmbits més diversos, sense sentir la necessitat de buscar-los les pessi-golles! Quina gran lliçó m'ha suposat descobrir aspectes poc explicats de les seves vides i les circumstàncies que les han envoltades, saber com analitzen el complex moment actual i com contemplen les nombroses incògnites que planteja el futur! Després de parlar extensament amb tots ells, quanta raó tenia qui va dir: «El savi sempre vol aprendre; l'ignorant només vol ensenyar»!

(S)avis és una excepció en el context televisiu actual, no només a Catalunya, sinó en general, a tot el món. El programa dóna visibilitat a la gent gran, en un panorama televisiu que premia la joventut en l'àmbit informatiu, en el de l'entreteniment i, especialment, en l'àmbit de la ficció. I no és casual. La gent gran no és el *segment* més cobejat pels anunciants. El seu capital —el coneixement i l'experiència— no és precisament el capital que més els interessa. En general, cap a la gent gran hi ha un menyspreu social que no he arribat mai a entendre i que em sembla profundament injust, fruit de societats molt poc madures.

Per totes aquestes raons, vull acabar aquest pròleg amb uns agraïments més que justificats. Els primers, a Televisió de Catalunya. Al director, Eugeni Sallent, i al responsable de continguts i programes, Jordi Serra, per la seva confiança; a Cristina Muñoz, a Lluís Cuevas i a Jordi Guilera, pel seu interès i

complicitat cap al programa; i a Elena Goixens, per haver cregut que el programa de televisió podia tenir un llibre, aquest llibre. A Enric Banqué, realitzador de **(S)avis**, per haver sabut crear l'atmosfera i la imatge adient per treure el millor de cada convidat. A Laura Badal i a Pepi Escartín, per la seva eficàcia en la producció i per saber posar-ho tot fàcil als convidats. I a Àngels Serres i Àngels Font, per la seva indispensable tasca de documentació.

També a UNDATIA, que ha coproduït el programa amb TVC. A Anna Bonet, per haver-nos coordinat a tots fins a l'últim detall, i a Salvador Solé, per procurar que es materialitzessin tots els compromisos, com així ha estat.

Pel que fa a aquest llibre, una menció especial al periodista i amic Enric Serra. No s'ha limitat a fer una transcripció literal de les entrevistes que vaig fer per televisió a aquests 13 (S)avis. Les ha millorat i els ha donat forma per ser llegides. Personalment, m'he permès afegir-hi algunes notes al marge, que espero que resultin interessants als lectors, sobre com es van anar desenvolupant les entrevistes.

Finalment, a en Jordi i la Maria Dolors, les dues ànimes de l'editorial Meteora, per la seva sensibilitat, el seu interès i la seva ajuda a fer possible aquesta edició.

Us convido, doncs, a llegir aquestes pàgines, que esdevenen el testimoni autèntic d'una generació que ha viscut alguns dels moments més intensos del nostre passat més recent. Amb tots ells, estic convençut que recuperem un patrimoni vital de primera magnitud. Lluny del silenci i de la queixa.

Josep Puigbó

A la meva mare, Glòria, la persona més sàvia que he conegut.

A la Dolors, per les hores que li dec.

I al nostre fill Esteve, perquè aprenqui de tots aquests (S)avis.

(S)avis

Lluny del silenci i de la queixa

*Aquesta mirada s'ha negat d'emoció damunt dels més grans escenaris d'òpera. La seva veu de **savi tenor** ha estat considerada la més bella del món, i és l'últim representant d'una edat d'or de la lírica.*

• Jaume Aragall •

Tenor

(Barcelona, 1939)

És un dels més grans intèrprets que ha donat l'òpera. Als 23 anys va debutar a l'Scala de Milà. Després d'una llarga carrera d'èxits va deixar l'òpera per dedicar-se a donar classes magistrals de cant. Tímid i introvertit, poc amant de la popularitat, ha hagut de superar una etapa de depressions que havien arribat a provocar-li pànic als escenaris, a aquests espais que l'hi han donat tot i sobre els quals reconeix que s'ha emocionat sovint.

[RECORDO QUE, ABANS DE COMENÇAR A ENREGISTRAR L'ENTREVISTA, MENTRE ES VEIA AL MONITOR DE PLASMA ON LI REPRODUIREM IMATGES, DUBTA DE SI POSAR-SE CORBATA O NO. D'ENTRADA, NO EN PORTAVA, I LI DIC QUE EL FET QUE JO SÍ QUE EN PORTI NO L'OBLIGA A ELL. AL FINAL, SE N'EMPROVA UNA QUE LI DEIXEM. S'AGRADA MÉS. PENSO QUE EL DUBTE L'HA GENERAT COM UNA FORMA D'AGAFAR CONFIANÇA, ABANS D'ARRENCAR].

Una de les principals preocupacions d'Aragall, com a intèrpret i com a docent, és el treball de la veu, el domini de la tècnica. Però ell no creu que això ho sigui tot si no hi ha el talent, la capacitat de donar vida a la veu, a més a més de donar-hi forma. I assegura que, per a sumar ambdues coses, a

més a més de formar-se, s'ha de portar a la sang: *«Les dues coses, les dues coses, sí, és clar. Després hi ha el talent, la intuïció, les ganes de voler ser algú... però sí que es neix amb alguna cosa, amb una predisposició, això sí. Perquè hi ha qui neix amb una veu, una predisposició i les ganes de cantar i no passa d'aquí, però bé, no sé en quins casos. Hi ha casos i casos...»*

Es podria dir que tot comença a casa, a la llar familiar, on el pare i un oncle eren aficionats a cantar i on es parlava sovint de música en general, i d'òpera en particular. I a l'escola parroquial de Santa Maria del Mar, on mossèn Muset acudia per provar les veus dels nois. Els agafava i, de tant en tant, els portava a cantar a una església: *«Als onze anys ja cantava a l'escolania de la basílica de Santa Maria del Mar —que llavors encara no era basílica.»* Després, aprofundiria en el cant a través del mestre Jaume Francisco Puig *«al número 65 del carrer del Rec de Barcelona, al costat de casa meva, on vaig néixer.»*

Mentre estudiava va treballar en diferents ocupacions, entre d'altres, ajudar el seu germà, que tenia una consigna al mercat del Born: *«Descarregava caixes a les 6 del matí per poder estudiar a la tarda... però quan anava a estudiar estava cansat com un cavall. Després em vaig presentar al Liceu perquè m'escoltessin...».*

Ens descriu escenaris de joventut en què l'estudi i el treball es creuaven sovint amb els somnis, amb emular els grans cantants de la lírica, amb convertir-se en un nou Caruso. *«Caruso és una institució de l'òpera, és el cantant que més ha quedat a la Història com a tenor. Però també ho va ser la història del Caruso que va interpretar Mario Lanza l'any 1952. Va ser una revolució, perquè va portar l'afició per l'òpera a molta gent que la desconeixia. A mi m'agradava molt aquella pel·lícula, una miqueta a l'estil de*

Hollywood, però amb la veu impressionant del Mario Lanza. Allò va ser una cosa gran.»

• **Inici neorealista a Milà** •

I després, Milà, amb una arribada a la ciutat ben pròpia del cinema neorealista italià: *«Jo només tenia una direcció que era la del mestre Vladimiro Badiali. Tenia una mica de diners, molt pocs, perquè ja havia guanyat el segon premi de Bilbao i me'n vaig anar en tren, el 19 de gener del 63, que feia molt fred. Ja l'any anterior havia fet molt fred. Vaig arribar a Milà, que no tenia ni on anar a dormir. Allò va ser una cosa que havia de fer tot sol. Quan vaig baixar del tren amb la maleta em va agafar una mena de tristesa, d'ansietat... Aquí estava a casa meva, i la família és molt important, et dona molt de suport. Eren les 12 de la nit i no sabia... Sort que em va ajudar un matrimoni italià que viatjava en el mateix tren i em van portar a l'església que hi havia prop de l'estació. Van tocar, va baixar el capellà, em varen posar un matalàs allà en una habitació i m'hi vaig estar quinze dies. No es podia caminar per la ciutat, de la neu que hi havia. Després, vaig trobar una pensió on hi havia estudiants. Hi tenia una habitació.»*

En canvi, l'aprenentatge oferit a Jaume Aragall les primeres experiències interessants: *«En l'estudi de la veu vaig trobar-hi diferència. Vaig aprendre, sobretot, l'idioma ben cantat. Els pianistes d'allà coneixen molt bé l'òpera italiana, com és lògic, perquè és del seu país. Vaig aprendre molt.»* Va aprendre tant, que al cap de poc temps ja n'obtenia fruits. Guanya un concurs de veus verdianes a Busseto amb dos-cents contrincants: *«Vaig haver de dormir en un paller perquè no hi havia cap altre lloc disponible en*

tot el poble, que era petit», i això el porta, primer, a una audició a l'Scala de Milà i, després, a cantar-hi: «Me'n recordo del meu debut amb L'amico Fritz, de Mascagni. Era una commemoració mascagniana. Va ser per a mi una cosa enorme debutar en un teatre que no és per a debutants estrangers sinó per a gent que ja han arribat.» Recorda com en aquell debut es barrejaven la il·lusió pel pas que representava en la seva carrera i la por per una acusada solledat personal. Trobava molt a faltar la família, la xicota. «Era molt difícil a l'any 63 o 64 per a una família normal o humil agafar un tren o un avió i anar fins a Milà.»

Ben aviat, però, la família Aragall tindria l'ocasió de veure'l en escena en un primer paper. L'any 1964, amb vint-i-cinc anys, després d'haver-hi representat abans algun personatge secundari, debuta oficialment al Liceu amb *La Bohème* i l'èxit de les tres funcions programades inciten el llavors empresari del Gran Teatre, Joan Antoni Pàmies, a afegir-n'hi dues més. Mirem algunes imatges d'aquells dies i ell, amb un deix d'enyor, les hi dona vida: «*És una de les òperes més importants de Puccini. El tenor té molta feina i en el primer acte té una ària molt coneguda. T'he d'explicar una cosa molt graciosa. Com que Radio Nacional donava l'òpera, un amic meu, que ho va sentir des de casa seva, es va posar un abric sobre el pijama, perquè era al llit, i va venir al camerino a abraçar-me. Era el Josep Simorra, un cantant, també.*»

[AQUÍ, L'ARAGALL EM SORPRÈN I EM DIU QUE ABANS DE L'ENTREVISTA EL TRACTAVA DE TU I QUE ARA HO FAIG DE VOSTÈ. I EM CONVIDA A TRACTAR-LO DE TU. LI DIC QUE HO INTENTARÉ, PERÒ QUE NO SÉ SI ME'N SORTIRÉ, ACOSTUMAT COM ESTIC A TRACTAR DE VOSTÈ ELS ENTREVISTATS. EFECTIVAMENT, NO ME'N SURTO. I ELL DESISTEIX D'INSISTIR-HI.]

• S'obren les portes d'Europa •

L'èxit d'aquelles funcions i la solidesa de l'etapa anterior a l'Scala van ser transcendents perquè se li obrissin les portes d'Europa. El Liceu encara el sentirà, en tres o quatre temporades més, en el Rodolfo de *La Bohème*, l'última pocs mesos abans del gran incendi del 1994. Ha fet aquest paper moltíssimes vegades i, fins i tot en els assajos, era capaç d'emocionar-se. *«Hi ha òperes que, en un cert punt toquen tant la fibra, que és gairebé impossible no emocionar-se. En els darrers compassos de La Bohème, quan la Mimí mor i la música es tan penetrant, és gairebé impossible no plorar cridant el nom de Mimí. Però és que és igual, perquè és una nota de plorar, quasi de cridar 'no et moris, no et moris, Mimí! Mimí!'. I la música és tan forta que moltes vegades se m'havia trencat la veu. Però no passa res, perquè no és res més que una frase desesperada, no? A mi m'ha passat moltes vegades. I no és una cosa anecdòtica o que li passi a un de tant en tant. És molt probable que li passi a molta gent que canta..., perquè hi ha moments que ets allà i ets dins de la persona que està interpretant i, vulguis o no, si tens un xic de cor, arriben onades de música que no pots fer altra cosa que, boomba!, explotar i plorar.»*

Aquest sentiment es fa perfectament comprensible quan Aragall subratlla que l'emoció de l'interpret és essencial per transmetre l'emoció del personatge als espectadors que l'estan escoltant. L'emoció i la tècnica, que ell no deixa mai de banda: *«Si la veu està ben posada i la tècnica és bona, la facilitat de comunicar és millor, perquè no tens cap problema vocal i expressar el que cantes sense pensar on poses o deixes de posar la veu et dona llibertat i tranquil·litat per a poder cantar. Però pesa més la condició*

de cantant. La veu, és clar, la part vocal, és la imprescindible. Si, a més, un té la sort de tenir el físic bastant bé i ser una miqueta artista, encara millor.»

La música a la família Aragall és una constant. En Jaume venia d'una nissaga de veus, d'una pedrera ben representada pel seu avi, el seu pare i el seu oncle. I els seus fills continuen, si bé amb dedicacions i orientacions diferents. *«El meu fill gran també és un apassionat de la música, però no fa de cantant. Com diu ell, és botiguer... el Daniel, que es el segon, està dins la música, treballa al Festival de Peralada, és la mà dreta de l'Oriol, que és el director del festival. I el tercer també és un músic, és bateria i treballa molt amb Els Amics de les Arts i amb altres grups i enregistra...»* Gustos diferents que saben conciliar: *«Hi ha espai per a tot, home. A mi m'agraden molt els Beatles, m'agrada molt Freddie Mercury, m'agrada molt.... jo que sé [taral·leja Da ya think I'm sexy?]. ... ara no em ve el seu nom... [li recordo que és Rod Stewart] però aquesta música la cantava el meu fill petit... sempre amb el micròfon i tocant.»* Ell prefereix la música simfònica: Beethoven, Txaikovski, Brahms, Schumann, Schubert... Troba extraordinària la facilitat que els nous aparells i les noves tecnologies ofereixen per a escoltar música: *«Pots descobrir coses que ni et podies imaginar que existien. Escolto molt, i quan escolto veus, gairebé mai escolto coses meves. Sí que n'escolto... però m'agrada més deixar-me portar per la curiositat; la meua veu ja la conec, sentir d'altres coses. També descobreixo representacions que vaig fer el 69 o 70 i són allí, a Internet, i m'agrada sentir-ho.»*

Aragall no creu que sigui possible triar una sola veu com la millor del món o la millor de la història de l'òpera. *«Així com el Barça, avui dia, és el millor equip del món... no es pot dir que hi*

hagi una veu que sigui o que hagi estat la millor del món, perquè sempre hi ha d'altres veus que tenen gairebé el mateix... però tenen altres coses millors. És molt difícil, dir, per exemple, qui és el músic més gran del món. Bach? Beethoven?... Jo que sé, no es pot dir. Cada un té moltes coses bones.» Tampoc vol escollir una òpera que sobresurti entre totes les altres: «A l'inici de la meua carrera preferia òperes com La Bohème, Rigoletto, Lucia de Lammermoor. Més endavant Tosca, Don Carlo, Adriana Lecouvreur... És molt difícil, però em quedo amb Tosca, que és... o Don Carlo, de Verdi... Dir-ne una de sola és molt difícil.»

• Cantar el que contracten •

La carrera professional d'un tenor està molt marcada pel que sol cantar, i això va generalment vinculat a l'oportunitat dels contractes. Aragall assegura que aquesta circumstància ha fet que no interpretés obres que li hauria agradat protagonitzar. «Això m'ha passat molt i no n'he fet gairebé cap que m'hagi perjudicat. N'he deixat moltes que hagués pogut cantar com, per exemple, Les Puritains, sobretot al principi de la meua carrera. Primer de tot perquè, quan vaig començar a cantar, em demanaven La Bohème, Rigoletto, Lucia... arreu del món. Aquí, al Liceu, vaig debutar amb moltes òperes, perquè el senyor Pàmies em deia: 'Que cantaria això? D'acord.' Faust el vaig debutar al Liceu. El Don Carlo també. Si estàs ocupat i et demanen més o menys les mateixes òperes, doncs has d'anar així.»

El Liceu, l'Scala de Milà, l'Òpera de Viena... Tampoc entre els escenaris gosa quedar-se amb un més que amb uns altres perquè ha estat la suma de tots el que ha anat configu-

rant l'essència de la seva vida professional. *«El Liceu és on vaig debutar, i és un dels teatres més importants del món. A l'Òpera de Viena, hi he passat gairebé mitja vida. Hi he fet totes les meves obres. L'Scala va ser l'escenari del llançament de la meva carrera. Però també hi ha Nova York, San Francisco, Berlín, Munic, París... jo que sé... el Covent Garden... No puc dir que hagi passat per cap sense gaudir-ne. Fins i tot a Viena he cantat en diverses ocasions al Musikverein, que és la sala d'or de Viena, on fan els concerts d'any nou, l'1 de gener... És una sala fabulosa.»*

En canvi, quan li pregunto sobre públics, sí que en defineix els trets més característics, allò que percep l'intèrpret des de l'escenari estant: *«Els italians i els espanyols potser són els més exigents. I els de Viena, també. Els d'Àustria són gent que escolten òpera cada dia. El públic llatí, el públic mediterrani... no sé què passa... s'encén amb una cosa gran, i amb una cosa mitjana explota, també. Així com, de vegades, un altre públic és més condescendent amb totes les coses, el públic mediterrani és més exigent, més calent... més agraït, i més desagratit quan fas alguna cosa menys bona.»*

Tots aquests escenaris tenen en comú, si més no, el ritual previ a l'entrada en escena, els minuts abans que la representació comenci, aquella estona entre bastidors en què pel cap dels intèrprets hi passen pors, incerteses, dubtes que intenten esvair amb concentració, assajant tons i gestos. *«Jo arribo al teatre molt d'hora. Sempre dues o tres hores abans. M'agrada passejar-me pel camerino, per l'escenari, mirar els decorats... Obro el piano, faig tres o quatre crits, miro la roba... i, abans de començar-me a vestir, ja he provat la veu diferents vegades i ja sé si funciona bé, així-així, o si va malament. Canto bastant, abans de sortir. Si tinc un bon dia, tinc ganes d'entrar a l'escenari de seguida —bum, bum, bum, fa, imitant*

el batec del cor—. *Si tinc un dia que he dormit malament, que la veu no funciona com tu voldries —perquè la veu funciona com tu vols poques vegades a l'any—, doncs llavors ja estàs una miqueta preocupat. T'encomanes i dius, 'si us plau, ajuda'm'. Penses en el que has de fer quan no estàs gaire fi... que, per això, hi són els anys de cantar, d'estudi i de tècnica! I quan surts i has passat aquells minuts dolents, i cantes, i veus que la cosa funciona, llavors, ja estàs en pau i... bum!, ja va tot bé.»*

Una veu d'or no eximeix dels nervis, de la incomoditat, de passar aquells instants en què el coll de la camisa sembla que queda petit. És la pressió psicològica pròpia de l'ofici de qui s'ha d'enfrontar a un públic. *«Si has de parlar, és difícil. Si has de fer una pirueta, és difícil. Però sortir i fer alguna cosa que porta una trama, i a sobre, cantar, això és molt difícil. És normal que la persona que ho ha de fer tingui moments que dius 'bé,estic nerviós'. Però si no estigués nerviós seria un inconscient, no? És un nerviós que es calma perquè, si no, no podries fer res. Ja ho he dit: vas al teatre, proves la veu i quedes en pau amb tu mateix, quedes tranquil per fer el treball que has de fer.»*

• Solitari i patidor •

Es podria dir que el caràcter d'Aragall és tímid, introvertit, poc amant de la popularitat, més aviat solitari i molt patidor. *«També m'agrada molt fer broma, que és una cosa que contrasta amb una persona tímida o introvertida. Però és veritat. Jo sóc tímid, de vegades, però no perquè desconegui una cosa que vaig a fer. Sóc tímid, però després em veus parlant amb algú i dius 'tu, tímid? De tímid, no en tens res!' Però ho sóc segons els moments i les circumstàncies.»*

[EN SÓC TESTIMONI. ABANS I DESPRÉS DE COMENÇAR L'ENTREVISTA, M'EXPLICA ALGUNS ACUDITS PUJATS DE TO. JO TAMPOC EM QUEDO CURT I, UN QUE LI EXPLICO, LI AGRADA I ME'L FA REPETIR PER RETENIR-LO. PERÒ L'ADVERTEIXO QUE PORTEM ELS MICRÒFONS POSATS I QUE, SEGURAMENT, HI HA UNES QUANTES PERSONES QUE TAMBÉ RIUEN AMB NOSALTRES. LI ÉS IGUAL. SI TAMBÉ S'HO PASSEN BÉ...)

En aquest caràcter hi han tingut alguna cosa a veure les depressions que durant un temps van ser males companyes de viatge. Un episodi que ell no ha amagat mai i que el van obligar a cancel·lar representacions, que li van condicionar la vida. Que, fins i tot, li van provocar pànic escènic. I que, al capdavant, va aconseguir vèncer posant-hi molta voluntat i molt d'esforç, encara que, diu, *«sempre en queda alguna cosa»*. Ell va manifestar en una ocasió que qui no ha passat mai per això no pot saber com és l'angoixa de viure amb aquesta malaltia, i es mostra orgullós d'haver estat coratjós. *«És viure a l'infern. Hi ha moments de la teva vida que són com si estiguessis a l'infern. Tenir una depressió és no poder-te aixecar del llit. T'han de treure. No poder anar pel carrer perquè, si veus una persona, t'amagues. És tenir una ansietat a dins que no et deixa estar tranquil. És com un corcó que tens dins. Ho veus tot negatiu. Una depressió és una malaltia, és estar malalt... Però això es venç amb voluntat, amb medicaments i un bon metge. Després, també hi vaig posar molt de treball.»*

En el procés de tractament de la malaltia, Jaume Aragall va necessitar l'ajut de fàrmacs. Per a un cantant —sobretot per a un cantant d'òpera— les substàncies de determinats medicaments poden comportar efectes secundaris que per-

judiquen les mucoses del coll i, en conseqüència, la veu. *«Jo feia el meu treball i volia trobar-me bé. L'època que vaig estar sense treballar va ser per poder-me posar bé, per fer una cosa bona per la meva vida, perquè em sentia malament.»* Guarir-se i, alhora, mantenir en bones condicions el seu principal actiu, la veu. Una precaució, una prioritat, que els cantants d'òpera mantenen sempre en primer terme de les seves preocupacions i rituals de la vida quotidiana. *«Crec que és bastant normal, tot plegat. Per exemple: jo, si ara estigués cantant a Barcelona, al Liceu, i tingués funció demà, després d'aquesta xerrada procuraria parlar poc, estar amb la meva família, sopar i anar a dormir no gaire tard. L'endemà, després d'esmorzar, fas una caminada normal i corrent. Si fa fred, t'abrigues... Tot normal. A mitja tarda, un cop has dinat, vas cap al teatre... Un ja sap si es troba bé o no de veu quan s'aixeca del llit.»*

Als cantants d'òpera no se'ls perdona cap imperfecció. Hi ha públics molt exigents que, quan fallen una nota, ràpidament amplien la decepció a tota la representació i la qualifiquen de desastre. Ell, però, remarca que és impossible estar sempre perfecte i que cometre una errada no invalida tot un concert, on es posa passió, emoció... *«Pot ser una taca, una taqueta... però bé, escolta, no som màquines. El Messi també falla penals i no el treuen del Barça perquè fa molts de gols. Per tant, si falla alguna cosa, és perdonable. Si durant una temporada fas 70 o 80 funcions bones i en una o dues falles, també és perdonable.»* I la crítica, ho perdona? Aragall interpreta les crítiques com una percepció més de les representacions, com podria ser la del públic, i no considera que l'hagin tractat ni bé ni malament, en general: *«Depèn. Moltes vegades sí, i moltes vegades, no.»*

• La renúncia als escenaris •

L'any 2001, després de 38 anys de carrera, Aragall decideix deixar de cantar òpera dalt dels escenaris. Argumenta que ho fa *«pels viatges, per les estades a l'hotel, pels assajos... M'estimava més fer concerts perquè per preparar-los n'hi ha prou d'anar al lloc on cantes el dia abans i ja està. Tampoc vull viure amb aquesta espasa, aquesta pressió... M'agrada ensenyar, és un treball que m'agrada, i el que s'ha fet, allà queda. Potser vaig deixar de fer òpera massa d'hora perquè podia haver continuat, però bé, no vaig deixar de cantar. Feia més concerts que res més.»*

Les òperes solen tenir el text en l'idioma original dels respectius autors i això obliga els intèrprets a saber diferents idiomes o a habilitar, almenys, una certa dicció. *«Jo he viscut molts anys a Itàlia. He tingut casa a Itàlia durant 27 anys, a Milà. Lògicament, parlava italià. La meva família i la meva dona, també. Si canto òpera italiana, haig de saber bé l'italià, com un que canti sarsuela ha de saber bé el castellà, o si canta en català, doncs el català. Francès, si cantes òperes franceses... Jo n'he cantat moltes a França. Em defenso molt bé amb el francès, amb l'anglès així-així, però no canto res en anglès. També he cantat en rus, però no en parlo ni una paraula. Només em sé atxixòrnia... Però sí que sé què canto, les paraules que dic.»*

El català, en canvi no el va aprendre a cap escola, ja que quan hi anava només s'estudiava en castellà. El va aprendre bé dels fills i de les persones catalanes del seu entorn. Però en català ja hi sentia cantar —«El traginer, Rosó, que les cantava el meu pare en reunions de Nadal, amb la família, amb amics... I que jo també les he anat cantant i enregistrant, sobretot»— i, per a ell,

cantar en català tenia un component emotiu especial: *«Al Palau de la Música, cantant L'emigrant, vaig tenir problemes per arribar al final perquè se'm posava un nus a la gola, em vaig emocionar, pel que diu la lletra i per la cosa de Catalunya. Aquell dia va ser difícil acabar-lo.»*

Es va fer estrany, en el seu moment, veure que Aragall, que havia rebut el qualificatiu de «la veu més bella del món», quedava al marge d'aquell moviment protagonitzat per la llegendària formació Carreras-Domingo-Pavarotti. Un crític vienès, després d'un recital de Jaume Aragall al Musikverein, va dir «El quart tenor? El primer!» i, quan l'hi recordo, ell reconeix que li hauria agradat ser a l'equip dels tres tenors *«perquè s'han divertit molt. Han fet coses estupendes i han guanyat molts calés.»* Es podria deduir de les seves paraules que hi ha un punt de rivalitat, sana o no. En certa manera, ho desmenteix. Rivalitat, sí, però amistat, també: *«Els cantants d'òpera som molt amics entre nosaltres. Has de pensar que, en aquests 38 o 40 anys girant pel món, jo cantava una òpera, l'altre, una altra, i un tercer, una altra... i estàvem gairebé allotjats als mateixos hotels. Rivalitat sana, sí. Cada un, quan surt a l'escenari aquella nit, sempre pensa que és el millor. Si no ho penses, malament, no?»*

No obstant, els crítics i els entesos més puristes diuen que els tenors han de mantenir el nivell de les òperes i que no haurien de baixar a interpretar la música més lleugera, més comercial. Ell no ho veu així: *«Jo entenc que el que varen fer va ser molt positiu per a l'òpera. L'han portat a gent que no la coneixia i que els ha agradat. Per què un tenor o un baríton o una soprano no poden cantar cançons modernes o antigues que no siguin d'òpera? Un cantant d'òpera pot cantar mil coses més. Jo trobo molt bé que s'obris-*

sin al públic mundial amb peces d'òpera i fragments de, per exemple, Siboney, de música que no es òpera posant-hi òpera a dins, i la gent n'ha quedat entusiasmada.»

La sarsuela, que potser era la fórmula del seu temps que intentava compatibilitzar la lírica i la cançó popular, no és per a Aragall un gènere menor, un *género chico*, que en diuen a Madrid. «*La sarsuela és una música molt maca. El que passa és que no es fa a espais bons. Aquí, al Liceu, varen fer Doña Francisquita, amb l'Alfredo Kraus, i és una sarsuela estupenda. I últimament la va fer l'Àlex Vicens al Liceu, i és una música increïble del Vives, coi!*»

• Un mestre que ensenya amb l'exemple •

Hi ha una percepció social sobre els cantants lírics —sempre inscrits en un cert elitisme, actuant als millors teatres del món, envoltats de glamur— que fa pensar que tots són milionaris. «*Hosti! Tots?*», exclama ell. «*Home, jo quan he estat dins de la carrera, fa anys, sí, vivia bé. Milionari, no; i, després de tants anys que fa que no canto, m'he gastat quasi tots els diners que tenia, perquè tinc tres fills i els he hagut d'ajudar. Ara sí que n'hi ha de gent que guanya molts diners cantant... el paper de les televisions... tot això són diners que compten, però jo, ara —i a més a més amb aquesta crisi— vaig molt malament... Més aviat malament que bé.*» Aragall, però, no ha deixat de treballar perquè té alumnes que esperen aprendre de la seva experiència i de la seva tècnica: «*Avui els que vénen a aprendre alguna cosa no vénen amb la cartera plena. Són gent que volen anar endavant però, és clar, la situació econòmica està molt malament. Jo sóc una persona que puc estar una hora o dues amb*

un cantant treballant i no tindrà cap dificultat per pagar-me el que jo cobro.»

La docència, que sempre és una ocupació difícil en el cas del cant i que ara és la principal activitat de Jaume Aragall, exigeix tenir la capacitat de saber veure les potencialitats de cada alumne, saber triar una veu bona davant d'una altra que no ho és... «*Només d'escoltar una veu ja es nota si hi ha qualitat o no. T'adones si té talent, si sap de què va el cant, si tècnicament posa la veu bé. Una cosa es tenir-la bona i una altra, de ben diferent, fer-la servir bé, la veu. M'agrada ocupar-me'n, d'això. Treballes amb el que trobes. Si aquesta persona té una veu bona i no canta gaire bé, doncs l'ajudes a cantar millor. Si la veu no està ben posada tècnicament, l'ajudes a comprendre com es fa. Jo canto molt durant les classes. És un avantatge que em trobi bé de la veu perquè on no arriba allò que jo explico, arriba el que faig d'exemple per al que està cantant, sigui un home, una dona, un baríton o un baix. Em poso a cantar el que està cantant i, és clar, haig d'estar molt fi perquè compregui el que vull dir-li.»*

En aquest moment de l'entrevista veiem unes imatges on un parell dels alumnes assisteixen a una de les seves classes i ell els explica, primer, què han de fer i després els corregeix tot cantant ell mateix a la manera que primer els ha dit. «*Aquest que cantava, en Joan, que cantava La Africana, quan feia la nota tancava el coll. Fent-ho així, la veu no pot sortir.»*

[HO EXEMPLIFICA AL MOMENT TAMBÉ CANTANT, I LA VERITAT ÉS QUE, AL SALÓ DEL VIGATÀ, DEL PALAU MOJA, ON ESTEM ENREGISTRANT EL PROGRAMA, TOTS HEM ENTÈS QUÈ VOLIA DIR AMB ALLÒ DE SABER COL·LOCAR LA VEU. ES FA UN SILENCI SOBRE EL SILENCI. D'ADMIRACIÓ.]

Posant-se a si mateix, a Jaume Aragall, com a exemple, sembla que ha de situar el llistó d'exigència molt amunt per als alumnes. *«Home, jo ensenyo el que he après i si no els ensenyo bé, em diran que sóc un mal ensenyant. Hem d'aconseguir que reuneixin moltes coses: talent, musicalitat, bona veu, saber comunicar, expressar-se bé... És molt important, tot. Tot.»*

La seva activitat docent també s'ha emmarcat en esdeveniments de caràcter musical, com els cursos de perfeccionament de cant que havia fet a Torroella de Montgrí, que és on va néixer el Concurs Internacional de Cant Jaume Aragall. Una iniciativa del que aleshores era el director del certamen, Josep Lloret, i que, ara, amb un historial que ja arriba a la desena edició, *«estem una mica aturats perquè l'últim s'ha fet al teatre de Sabadell, a la Faràndula. Teníem l'Orquestra del Vallès, també, i el suport de Sabadell, però ara som fora. Estic buscant un lloc clau, a Barcelona. Jo sóc de Barcelona i també m'agradaria tenir el concurs aquí.»* De totes les veus que han participat en totes aquestes edicions, n'hi ha algunes que ja estan consolidades. *«N'hi ha molts que estan treballant. Crec que n'hi ha un que ha entrat a l'Scala de Milà. Jorge de León també ha estat al concurs i a les classes.»*

• Un món meravellós, malgrat tot •

Alumnes seus o no, d'entre totes les veus joves que ara comencen, ell no gosa assenyalar-ne una per dir que potser serà la que es consolidarà en el futur, la que continuarà la saga d'aquesta edat d'or de la lírica de la qual s'ha dit que Jaume Aragall era l'últim representant. *«Mira, sempre que una generació*

s'acaba o està per acabar, penses que els que vindran no estaran tan bé. No és veritat. Sempre, els relleus estan a l'alçada del que s'acaba. Hi ha casos especials com la veu del Mario del Mónaco, del Corelli... aquestes veus són insubstituïbles. La veu del Luciano Pavarotti no té un substitut. Ara, els que vinguin, ho tindran tot millor que quan vam començar els de la meva generació. Hi ha més recursos, la publicitat és més viva i els mitjans de comunicació també estan molt millor que fa 40 o 50 anys.» No creu que ara els joves tinguin més pressa que els de la seva generació, sobretot en aquest temps de crisi econòmica, i situa les urgències en el mateix context que tothom: «Si hi ha gent que necessita treballar, un cantant necessita cantar; però la cosa està molt malament. No és que vulguin anar ràpid, volen treballar...»

Aragall, que remarca les dificultats del present en tots els àmbits, fa poc temps treia al carrer un nou disc amb el títol *Un món meravellós*, un contrast notable amb el món real que ell mateix va dibuixant a l'entrevista. Encara que aquest títol prové de la cançó que duu el mateix nom, ell proclama que sí, que el món és meravellós. «*El que passa és que la gent que hi som a dins no som meravellosos, almenys no tots. Si ho fóssim, sí que seria tot meravellós, però... desgraciadament no és així. Molta gent que podria fer el món meravellós el fa difícil, un nyap, un món desgraciat.*» És per això que insisteix a dir que, més enllà de la voluntat de mostrar alguna cosa nova a cada disc que edita, encara espera aportar esperança amb la música, amb les cançons que canta: «*Esperança per al temps que estem passant. La música almenys fa oblidar el que estàs passant mentre l'escoltes. I, a més, amb aquest títol! Espero que faci passar una bona estona a la persona que l'ha comprat i que l'escolta.*»

La transmissió de bons desitjos, per a Jaume Aragall, no es queda en el desig. El 2012 va formar part del cartell *Veus per a l'Esperança*, un concert benèfic per a l'Hospital Clínic de Barcelona: «*La causa era molt important: l'Hospital Clínic, la investigació del càncer. El que sigui, per això! Que els que busquen acabar amb les malalties no tinguin la suficient ajuda per continuar amb el treball, a mi, això, em sembla terrible. No és una pena que ens hagin de demanar la nostra col·laboració per recollir diners?*»

Aragall ja no és dalt dels escenaris. I, quan repassa el camí fet, no té cap recança d'afirmar que, si tingués la possibilitat de tornar a viure el que ha viscut, ho repetiria tot «*i de genolls!*». Fins i tot dormir en aquella església de Milà o en el paller de Busseto «*perquè no hi havia cap altre remei*», incideix. Però més enllà dels balanços del passat, viu molt el present i la seva activitat no s'ha aturat ni s'aturarà mentre pugui transmetre el que sap i com li agrada fer-ho. «*Només la mort em faria retirar del tot!*», diu. I tot seguit hi afegeix: «*O que no tingui veu. Perquè ensenyar així, dient 'fes això, fes això altre' sense poder mostrar com es fa... A mi m'agrada molt participar a les classes que dono i m'agrada molt cantar i poder fer exemples cantant. No n'hi ha gaires que ho facin.*»

[S'ACABA LA CONVERSA I JAUME ARAGALL CANVIA L'EXPRESSIÓ REFLEXIVA I AGREDOLÇA QUE HA VESTIT ELS SEUS GESTOS DURANT AQUESTA ENTREVISTA PER MOSTRAR-SE MÉS DISTÈS, PER OBRIR UN PETIT FINESTRÓ DE L'ÉSSER QUE HABITA DINS DEL TENOR.]

«*Em sap greu que només hem parlat de coses del teatre i de cantar...*» Li dic de retrobar-nos en el futur, quan ell serà encara més (s)avi que avui, i parlar de... «*De què parlarem?*», em diu.

De la vida, li responc. «*Però la vida, sense l'òpera... la vida sense música seria molt fotuda*», acaba. Doncs, això.

